

## **ПРИРОДООХОРОННІ ЛАНДШАФТНІ ЕКОСИСТЕМИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УМАНЩИНИ**

**Задорожна О. М.,** *аспірант*

*ДУ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини» (м. Умань)*

**Совгіра С.В.,** *доктор педагогічних наук, професор кафедри хімії, екології та методики їх навчання*

*ДУ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини» (м. Умань)*

**Гончаренко Г.Є.,** *кандидат біологічних наук, доцент кафедри хімії, екології та методики їх навчання*

*ДУ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини» (м. Умань)*

Нині, у зв'язку з швидкими темпами індустріалізації і урбанізації, перед людським суспільством стоять завдання з охорони і відтворення природи – зберегти за допомогою заповідних територій ресурси Землі, необхідні для задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Кількість природоохоронних територій та їхня площа за останні роки у світі помітно збільшились, нині під охороною перебуває понад 12 % поверхні суходолу. Площа природно-заповідного фонду України є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи.

Тому в сучасних умовах окрім збільшення об'ємів фінансування потрібна комплексна система фінансово-економічних та законодавчих впливів. Особливої актуальності набувають міжнародні, національні та регіональні програми розвитку екологічних мереж, Європейська екологічна мережа та Програма формування національної екомережі затверджена постановою Верховної Ради України у 2000 році.

Дослідження особливостей природних територій та об'єктів, які багаті на природне, генетичне, популяційне, видове, ценотичне різноманіття лягло в основу досліджень, якими займаються науковці: О.С. Барило, Ю.М. Возний, І.М. Каристан, Є.В. Качановський, Т.Ф. Коноваленко та ін. Науковці вважають важливими шляхами оптимізації природно-заповідного фонду є:

- збільшення відсотку заповідних об'єктів загальнодержавного значення;
- встановлення місцезростання (конкретно) видів рослин занесених до Червоної книги України;
- складання списку рослин і тварин (встановлення їх чисельності), які підлягають регіональній охороні;
- обстеження території навколо природоохоронних об'єктів з метою виявлення перспективних природно-заповідних територій.

В зв'язку з цією проблемою на I-му Всеукраїнському з'їзді екологів підняті питання відтворення екосистем і екомережі. Для реалізації вищезазначених шляхів нами досліджено заповідні території Черкаської області, зокрема Уманського району [3, с. 143].

Грунтовно досліджуються особливості природно-заповідного фонду Уманщини С.А. Гасіцю, зокрема дендрологічний парк «Софіївка», ботанічні заказники та пам'ятки природи.

Національний дендрологічний парк «Софіївка», що в м. Умані займає 1,686 км<sup>2</sup> або 0,37% загальної площі природоохоронних територій, що дало змогу йому увійти до складу «Семи чудес України».

До заказників на Уманщині належать:

- Собківський ботанічний заказник місцевого значення.
- Степківський ботанічний заказник місцевого значення.
- Юрківський ботанічний заказник місцевого значення.

Собківський ботанічний заказник створено на основі рішення обласного виконавчого комітету №12 від 12.01.1982 року. Заказник знаходиться в урочищі «Північне». Відстань до автомагістралі Київ – Одеса становить 1500 м, з півночі до автодороги Умань – Черкаси – 250 м, до села Собківка – 15 км.

На площі 1,8 га ростуть деревовидні кущі аронії (горобини) чорноплідної. Опікуються об'єктом працівники Собківського лісництва Уманського держлісгоспу [5, с. 108].

Степківський ботанічний заказник створений на основі рішення Степківської сільської ради народних депутатів і рішення обласної ради народних депутатів за № 14-21 від 28.04.1993 року. Має площу 4,5 га. Розташований на березі річки Ятрань, між селами Ятранівка і Степківка. Відстань від заказника до автомагістралі Київ – Одеса складає 2,5 км.

Заказник створений для охорони ландшафтного комплексу і рослинності типового первинного біофітоценозу, розташованого на виходах вивітрених гранітів Уманського плутону та водної рослинності річки Ятрань. Це ділянка з типовими елементами степової рослинності. На території заказника підлягають охороні 90 видів рідкісних рослин.

Юрківський ботанічний заказник створений рішенням обласного виконавчого комітету № 12 від 12.01.1982 року. Площа становить 3,5 га, на якій міститься плантація кизилу. Знаходиться в урочищі Погорельська дача, що в кількох кілометрах від села Юрківка вздовж автодороги Умань – Бершадь.

Опікуються об'єктом працівники Юрківського лісництва Уманського держлісгоспу.

Ботанічний заказник «Журбинка» належить до списку цінних природних територій та об'єктів місцевого значення, що резервуються з метою наступного віднесення їх до природно-заповідного фонду області. Знаходиться заповідний об'єкт в околиці села Ятранівка Уманського району, на території фермерського господарства «Гарт». Площа його становить приблизно 5 га. Заказник створений для охорони ландшафтного

комплексу правобережної бровки тераси річки Журбинка, яка є лівою притокою Ятрані та рослинності типового первинного біофітоценозу, характерного для схилів річкових долин і заплав малих річок західного Лісостепу. На території ландшафтно-ботанічного заказника «Журбинка» рослинне різноманіття сягає 190 видів вищих рослин [5, с. 111].

На сьогодні тут найбільш поширеними є: рогіз вузьколистий, очерет звичайний, осока гостра, комиш лісовий, оман високий, плакун верболистий, герань болотна, м'ята довголиста, костриця валійська, очиток їдкий, чебрець Палласова. Ботанічну цінність мають рослини: козлятник лікарський та оман високий.

Не менш поширеними у Черкаській області є пам'ятки природи, із них на території Уманщини знаходяться:

- Віковий дуб – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення.
- «Долина Миколи Чудотворця» – комплексна пам'ятка природи.

Державна пам'ятка природи місцевого значення Віковий дуб – це природоохоронний об'єкт затверджений рішенням обласного виконавчого комітету № 597 від 28.11.1979 року. Дерево росте неподалік села Рижавка Уманського району в урочищі Ладижинське. Вік дерева – 500 років, висота 22 м, діаметр 170 см, запас деревини 22 м. Зелена крона кидає тінь на площу близько 350 м., в затінку можна розмістити майже 200 осіб. Опікується об'єктом Собківське лісництво.

Комплексна природна пам'ятка «Долина Миколи Чудотворця» внесена рішенням обласної ради народних депутатів № 28 – 8/у від 28.08.2009 року до списку заповідних територій Черкаської області. Об'єкт розташований в адмінмежах Коржовокутської сільської ради Уманського району. Площа його становить 10,9 га. Знаходиться даний об'єкт в долині річки Ревуха, котра за селом Коржова впадає в річку Ятрань.

На цій території охороні підлягають рідкісні та типові види рослин лучно-степового характеру, представники тваринного світу, наприклад, заєць-русак, черепаха болотяна, вуж водяний, ящірка зелена тощо.

Скелясті виступи гранітних каменів у верхній частині долини представляють особливий інтерес. На одному з них в 2008 році й були виявлені сліди людських ніг та слід великого собаки.

На Уманщині кількість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва не перевищує 2,5 – 3,5 % від загальної кількості об'єктів ПЗФ по Черкаській області.

Одним із таких парків є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Дружба», який оголошено об'єктом природно-заповідного фонду України рішенням ОВК від 13.06.1975 року з метою охорони, збереження та раціонального використання рідкісних видів та порід дерев та кущів. Заповідний об'єкт знаходиться на території Синицького лісництва Уманського держлісгоспу. Парк розташований в урочищі Синицько-Паланський ліс. Його площа становить 9 га. З заходу відстань до села Синиця Христинівського району – 0,5 км, до села Паланка Уманського району – 1 км. На території заповідної зони росте 426 видів різних рослин.

Основними його завданнями є:

- охорона та зберігання заповідного об'єкта;
- проведення наукових досліджень та спостережень за станом навколишнього природного середовища;
- підтримання загального екологічного балансу у регіоні;
- поширення екологічних знань тощо.

Управління парком здійснює Мінекоресурсів України, Державне управління екології природних ресурсів у Черкаській області та Державна екологічна інспекція в Уманському районі.

Загалом на території Уманщини сформовано загальну мережу природно-заповідного фонду, яка здебільшого охоплює найцінніші природні комплекси або їх ділянки. Проте ще не всі природні комплекси та об'єкти, які заслуговують на увагу, належать до природно-заповідного фонду. Крім цього, пропонується розширити площі природно-заповідних територій існуючих об'єктів на 6,5 км<sup>2</sup>.

Список використаних джерел:

1. Гасіца С. А. Природно-заповідний фонд Уманщини. – Умань : Візаві, 2009. – 64 с.
2. Географія Уманщини : навчально-методичний посібник / Козинська І. П., Ситник О. І., Тімець О. В. [ та ін. ]. – К., 2006. – 176 с.
3. Гончаренко Г.Є. Заповідні об'єкти Уманщини – майбутнє екомережі України / Г.Є. Гончаренко, С.О. Вараниця // I-й Всеукраїнський з'їзд екологів: міжнар. наук.-практ. конф. (4-7 жовтня 2006 р.) : тези допов. – Вінниця, 2006. – С. 143 – 144.
4. Природа Черкащини : стан, проблеми раціонального природокористування та охорони в контексті виживання / Мороз П. І., Лук'янець В. Л., Косенко І. С, Мороз О. К. / За ред. акад. Мороза П. І.– Миколаїв : АТ «СІМАО», Одеса : ОКФА, 1996. – 400 с.
5. Природоохоронний потенціал ландшафтних екосистем Центрального Побжжя : монографія / [С.В. Совгіра, Г.Є. Гончаренко, І.В. Красноштан, О.М. Задорожна]. – К. : Наук. світ, 2012. – 200 с.